

УДК 316.64(497.16)“1990/2020“

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.7332022.11>

Прегледни рад

Владица Тодоровић

Факултет политичких наука Београд

АУТОРИТАРИЗАМ У ЦРНОЈ ГОРИ ОД 1990. ДО 2020. ГОДИНЕ

Сажетак

У раду смо се бавили ауторитаризмом у Црној Гори у периоду од 1990. до 2020. године. Истраживање смо почели од успостављања вишестраначког система у Црној Гори 1990. године, када власт осваја, односно задржава, Савез комуниста Црне Горе, који убрзо мења име у Демократска партија социјалиста Црне Горе, која влада наредних 30 година, све до 2020. када на парламентарним изборима 30. августа губи власт. ДПС је у различитим периодима мењао политику према заједничкој држави са Србијом, српском идентитету, српском језику, Српској православној цркви, али и поред промене политике, 30 година није изгубио власт на парламентарном нивоу, док је њихов председнички кандидат увек побеђивао на председничким изборима, а и данас председник Црне Горе је из ДПС-а. Анализирали смо у којим околностима су се јављали али и интензивирали периоди ауторитаризма, што је у највећем периоду карактерисало власт ове странке. Претпостављамо да се ауторитаризам јављао због процеса успостављања независне државе Црне Горе и да је касније интензивиран због консолидације државе Црне Горе и црногорске нације. У раду смо користили компаративну методу и методу анализе садржаја.

Кључне речи: демократија, Црна Гора, нација, ауторитаризам, црква, идентитет

Оно што је важно истаћи на почетку текста је национална структура у Црној Гори, која ће се мењати, и делити политичку сцену, нарочито након 1997. и поделе ДПС-а, на део странке који задржава то име и Социјалистичку народну партију Црне Горе (СНП), јер ДПС почиње да води изразито црногорску идентитетску политику. Подела у националној структури ће изазивати конфликте на политичкој сцени, поларизовати политичку сцену, и бити један од узрока повећања ауторитаризма владајуће странке, јер је власт од 1997/98. желела независну Црну Гору, али и да консолидује црногорску нацију.

Табела 1.

Година пописа	Број становника	Црногорци	Срби
1921.	249 238	нема	231 686
1948.	377 189	342 009	6 707
1991.	615 035	380 467	57 453
2003.	620 145	267 669	198 414

Извор: Никчевић 2007, 164–166.

Табела 2.

Година пописа	Број становника	Црногорци	Срби
2011.	620 029	278 865	178 110

Извор: Monstat 2022.

Приказали смо у пописима становништва само бројчани однос Срба и Црногораца. Први попис у Црној Гори одржан је 1909. године, али је од становника тражено да се изјасне само о верској припадности, као и на попису из 1931. Први попис на коме је тражено национално изјашњавање је попис из 1921. када су се сви православци изјаснили као Срби, док није било национално изјашњених Црногораца. Први попис на коме се појављују национални Црногорци је попис 1948. након победе комуниста у Другом светском рату и за време комунизма се задржао такав тренд изјашњавања већине грађана као Црногораца, док се мали број изјашњава Србима, па нисмо навели податке са пописа 1953, 1961, 1971 и 1981. године. Али са падом комунизма, не већ на првом

попису 1991. године, али на пописима 2003. и 2011. велики број грађана се изјашњава као Срби, што режим види као проблем, и према њима и због њих води ауторитарну политику.

АУТОРИТАРИЗАМ У ЦРНОЈ ГОРИ 1990–2006

Власт на првим вишестраначким изборима у Црној Гори 9. и 23. децембра 1990. године, освојио је Савез комуниста (СК), који убрзо мења име у ДПС.

Табела 3: Резултати

Политичка странка	Број мандата
Савез комуниста	83
Савез реформских снага Југославије	17
Народна странка Црне Горе	13
Демократска коалиција	12

Извор: Гоати 2001, 210.

Док први председник Црне Горе постаје кандидат ДПС-а, након другог круга председничких избора.

Табела 4: Резултати првог круга

Кандидат	Процент освојених гласова
Момир Булатовић – ДПС	42,22%
Љубиша Станковић – Савеза реформских снага Југославије	16,4%
Новак Килибарда – Народна странка	8,3%

Извор: Гоати 2007, 210.

Табела 5: Резултати другог круга

Кандидат	Процент освојених гласова
Момир Булатовић – ДПС	76,1%
Љубиша Станковић-Савез реформских снага Југославије	21,3%

Извор: Гоати 2007, 212.

Власт је на првим парламентарним изборима задржао СК, а и преседнички кандидат СК изабран је за првог председника Црне Горе. У овој странци која убрзо мења име у ДПС у већини су се изјашњавали као Црногорци. Али то није био јак национални идентитет, и углавном није прављена претерана национална разлика између Црногораца и Срба, и Срби нису сматрани за противнике Црне Горе.

Убрзо долази до распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), и власт 1992. године организује референдум о останку Црне Горе у заједничкој држави са Србијом, након кога се већина грађана изјаснила за заједничку државу са Србијом, око 96% изашлих. Затим су представници две владајуће странке из две републике, на планини Жабљак написали тзв. Жабљачки устав којим је заживела Савезна Република Југославија (СРЈ). СРЈ је 1992. почела свој политички живот, а грађани су се навикавали на нову државу и вишестраначки систем. Други парламентарни избори одржани су 20. децембра 1992.

Табела 6: Резултати

Политичка странка	Број мандата
ДПС	46
НС	14
ЛС	13
СРС	8
СДПР	4

Извор: Гоати 2001, 219.

Табела 7: Резултати првог круга председничких избора 20. децембра 1992. године

Кандидат	Процент освојених гласова
Момир Булатовић – ДПС	42,83%
Бранко Костић – Независни	23,7%
Новак Килибарда – НС	9,03%

Извор: Гоати 2007, 220.

Табела 8: Резултати другог круга 10. јануара 1993. године

Кандидат	Процент освојених гласова
Момир Булатовић – ДПС	63,29%
Бранко Костић – Независни	36,71%

Извор: Гоати 2007, 220.

ДПС је у овом периоду подржавао политику Социјалистичке партије Србије (СПС) у погледу националног питања, односно положаја Срба у Хрватској и Босни и Херцеговини, и стварања Републике Српске Крајине и Републике Српске. Из резултата избора видимо и да су грађани Црне Горе у већини подржавали такву политику.

Поларизација у политичком животу Црне Горе се у првим годинама вишестраначког система односила пре свега на однос према заједничкој држави са Србијом, али и према политици Слободана Милошевића. ДПС је био доминантна странка, и био је за заједничку државу, у чијем формирању са СПС је и учествовао. Народна странка (НС) била је за заједничку државу, Либерални савез (ЛС) је био против, ове две опозиционе странке и против политике С. Милошевића и СПС-а. До 1995. године је трајао рат на бившим југословенским просторима, када у Србији и Црној Гори, није било превише услова за демократију, а и санкције међународне заједнице, лоша економска ситуација, карактерисале су те године. Власт странке настале из СК, која је деценијама вршила власт на недемократски начин, само је наставила такву политику, уз готово пуну контролу државне телевизије, најутицајнијег медија, али ипак уз извесну демократизацију у политичком животу. Постојали су од власти независни, електронски и штампани медији, који су

давали простор опозиционим странкама. Власт ДПС-а није превише инсистирала на црногорском идентитету и националним разликама између Црногораца и Срба. Српски је био званичан језик, власт није имала близак однос са Српском православном црквом (СПЦ), али није ни пропагирала „Црногорску православну цркву” (ЦПЦ). Српске странке нису биле прогањане, већ су биле део политичке сцене, док странке које су за независност Црне Горе биле на мети критике режима, који је тада водио политику заједничке државе са Србијом.

Табела 9: Резултати парламентарних избора 3. новембра 1996. године

Политичка странка	Број мандата
ДПС	45
Народна слога	19
СДА	3
Демократски савез Црне Горе	2
Демократска унија Албанаца	2

Извор: Гоати 2007, 221.

Након ових избора се наставила доминација ДПС-а, а убрзо долази до тектонских промена на политичкој сцени, поделе ДПС-а и почетак погоршавања положаја Срба у Црној Гори.

Странка се углавном држала пута ауторитаризма и подржавала Србију и Слободана Милошевића (Бибер 2020, 63). Али у јесен 1996. власт СПС-а одбија да призна резултате локалних избора у већим градовима Србије где је победила Коалиција „Заједно” коју су чинили Српски покрет обнове, Демократска странка, Грађански савез Србије, и још неке мање организације.

Мило Ђукановић, председник црногорске владе, је изјавио да „делује врло неуверљиво прича о томе како је опозиција нешто изманипулисала на тим изборима који се, као и свуда, организују под покровитељством власти. Стога је закључио како би признавање изборног исхода од 17. новембра „било најбоље решење” (Антонић 2002, 208). Власт је на нивоу заједничке државе функционисала под доминацијом две странке СПС-а и ДПС-а, све до локалних избора у Србији у јесен 1996. а ДПС је чврсто држао власт у Црној Гори у периоду од 1990. до 1996. године. Али догађа се подела у ДПС-у око даље подршке режиму у Србији. Након поделе у странци, Мило

Ђукановић постаје нови председник ДПС-а, а Момир Булатовић Социјалистичке народне партије Црне Горе (СНП). Ђукановић 1997. године на председничким изборима побеђује Булатовића, који је у првом кругу имао више гласова.

Табела 10: Резултати првог круга председничких избора 5. и 19. октобра 1997. године

Кандидат	Број освојених гласова
Момир Булатовић-СНП	147 615
Мило Ђукановић-ДПС	145 348

Извор: Гоати 2007, 221.

Табела 11: Резултати другог круга

Кандидат	Број освојених гласова и проценат освојених гласова
Мило Ђукановић-ДПС	174 745, 50,79%
Момир Булатовић-СНП	169 257, 49, 20%

Извор: Гоати 2007, 221.

Након председничких, поводом новонастале ситуације поделе јединственог ДПС-а и победе кандидата ДПС-а на председничким изборима, 31. маја 1998. одржавају се парламентарни избори.

Табела 12: Резултати

Политичка странка	Број мандата
Да живимо боље	42
СНП	29
ЛС	5
ДС	1
ДУА	1

Извор: Гоати 2007, 222.

Након ових избора почиње постепена промена полититике власти ДПС-а према заједничкој држави, а ДПС почиње да води и црногорску идентитетску политику.

Од тада поларизација на политичкој сцени се одвија на линији за и против политике С. Милошевића и СПС-а у Србији. ДПС, НС, ЛС, СДП, против су такве политике, а за такву политику су СНП и Српска народна странка (СНС). У почетку сукоба ДПС је и даље номинално за заједничку државу са Србијом, док им у том тренутку наводно смета недемократска власт у Србији, НС и СНС су такође за заједничку државу, а ЛС и СДП за независну Црну Гору.

Од 1997. почиње фаза у којој Ђукановићев режим постепено преузима програм и идеологију Либералног савеза и Социјалдемократске партије, спроводећи их у корак по корак. У периоду 1997–2000, он је успомоћ Запада учинио велики корак у заокруживању посебног цивилно-безбедносног система а затим и финансијског, монетарног и царинског. Црна Гора је тада одбацила динар а увела немачку марку, поставила своју царинску службу и ојачала и опремила полицију тако да чини паралелну војску (Ђурковић 2013, 135). Као последица политике власти све више долази до поделе у становништву Црне Горе, на оне који се изјашњавају као Црногорци и Срби. Власт се удаљавала од Србије, представљајући да се удаљава од политике режима у Србији. Срби су се све више идентификовали са СНП. У то време и странка која је представљала Србе у Црној Гори, Народна странка се дели на странку која задржава то име, и чији председник остаје Новак Килибарда. Он је убрзо смењен са места председника јер је давао сепаратистичке изјаве, а нови председник постаје Драган Шоћ. Српска народна странка (СНС), коју је предводио Божидар Бојовић, почиње да блиско сарађује са СНП, док НС улази у коалицију са ДПС. Очекивала је да ће се демократизовати Црна Гора, јер још увек није доводила у питање заједничку државу са Србијом, иако је у коалицији била и сепаратистичка Социјалдемократска партија (СДП). Власт је најављивала демократску атмосферу ,отварање према Европи и раскид са недемократском политиком коју је водио режим СПС-а у Србији.

Раскол је означио почетак периода постепеног отварања и демократизације (Бибер 2020, 64). ДПС су у то време водила, троица утицајних политичара: Момир Булатовић –председник Црне Горе, Мило Ђукановић – премијер и Светозар Маровић – председник скупштине. После раскола у ДПС-у режим ће бити персонализован у личности Мила Ђукановића.

За разлику од СПС-а и Србије, партија и режим у Црној Гори не могу се препознати и именовати по владару... Управо је олигархијска структура руководства омогућила сукоб који резултира поделом по

дубини организације и расцепом. Још је Аристотел у Никомаховој етици олигархију, коју дефинише као владавину неколицине, сматрао најрањивијим обликом владавине, који по правилу, заврши борбом међу олигарсима за коначну превласт (Стојиљковић 2006, 299). Ђукановић успоставља контакт са опозицијом у Србији која је са одобравањем дочекала супростављање Ђукановића Милошевићу, што је значило и слабење режима у Србији, као и монолита власти у СРЈ. Зоран Ђинђић, председник Демократске странке и Ђукановић почињу сарадњу, а касније Милан Ст. Протић, један од лидера опозиције, изјављује да Ђукановић треба да се кандидује за председника СРЈ против Милошевића. Нису видели његове праве намере, а њега је интересовала само независна Црна Гора. Чак је након победе на председничким изборима 1997. године и Војислава Шешеља, председника Српске радикалне странке и заступника унитарне заједничке државе Србије и Црне Горе, Ђукановић позвао на своју председничку инаугурацију на Цетињу. Коалиција да „Живимо боље” побеђује на парламентарним изборима 1998. године. Сада на власти није била само једна странка, као до тада, већ коалиција, и ДПС дели одговорност у вршењу власти са до тада опозиционим странкама – НС и СДП.

Миодраг Лекић, амбасадор СРЈ у Риму, иначе министар спољних послова Црне Горе почетком 1990-тих, 27. априла 1999. за време бомбардовања НАТО пакта, у свој дневник који ће бити објављен под насловом „Мој рат против рата” пише: „Из Црне Горе најзад стиже лепа вест. Парламентарно најважније владајуће и опозиционе партије (ДПС, СНП и ЛС) потписале су споразум о политичком миру којим се гарантује стабилност у самој републици, до краја ратних дејстава (Лекић 2007, 135). Дакле, и даље је са новом коалиционом влашћу преовладала атмосфера толеранције и демократизације у друштву. Али, само привремено због ратних дешавања.

Након НАТО бомбардовања 1999 године власт најављује референдум о статусу, не говорећи директно о независности плашећи се реакције С. Милошевића и Војске Југославије под његовом контролом.

Године 2000. владајуће странке које су биле у опозицији Милошевићу, одбиле су да изађу на изборе. Мило Ђукановић је већ две године бојкотовао рад савезне државе (Антонић 2002, 313). Након победе Демократске опозиције Србије (ДОС) у јесен 2000. године, власт почиње отворено да говори о независности јер више није било опасности од војне реакције Србије.

Са победом Ђукановића на председничким изборима 1997. брзо се отвара и црквено питање у Црној Гори. Године 1993. на Цетињу је основана „ЦПЦ” коју су подржавале личности које су желеле независну Црну Гору и биле блиске ЛС, дуго главне сепаратистичке странке. Када ДПС почиње да води изразито црногорску идентитетску политику, било је питање времена када да ће и црквено питање доћи на ред. Иако атеиста, Ђукановић схвата значај цркве за стабилност државе и консолидацију нације. И у медијима под својом контролом, почиње да даје простор „ЦПЦ”, која се залагала за независну Црну Гору и пропагирала црногорски национални идентитет, док је митрополија СПЦ желела очување заједничке државе са Србијом и пропагирала је српски национални идентитет Црне Горе.

У часопису *Монитор*, са уређивачком политиком окренутој независној Црној Гори, писало је: „Питање нације тако и ово питање цркве неодвојиво је од питања црногорске државе. Негирањем једног или другог негира се у ствари Црна Гора и даље црногорска држава и српска црква у њој, ту не може бити јединства већ само сукоба... Тај сукоб може бити разријешен тако што ће ово бити Црна Гора, народ црногорски и црква црногорска, или их у противном неће бити. Ако остане српска црква, Срби из Црне Горе и српска Спарта, онда је ту јасан епилог” (Јевтић 2009, 144). Променом политике, ДПС преузима ове ставове, који говоре о неспојивости СПЦ, српског идентитета и независне Црне Горе.

Са падом комунизма и доласком Амфилохија Радовића за црногорског митрополита, црква постаје важан играч на политичкој сцени, јер се народ враћа цркви. Митрополит Амфилохије је покренуо обнову бројних цркава и манастира и захваљујући својој харизми постаје у испитивањима јавног мњења најпопуларнија личност у Црној Гори. Године 1997. приликом поделе ДПС-а, митрополит подржава Ђукановића, сматрајући да ће доћи до демократизације Црне Горе и самим тим до бољег положаја цркве.

Момир Булатовић каже: „Пред сам крај кампање, патријарх српски господин Павле, је примио у званичну посјету, Ђукановића и Маровића. Митрополит Амфилохије је, сасвим недвосмислено подржавао Ђукановића, што је изазвало бијес мојих присталица и значајно му умањило углед међу широким слојевима становништва” (Булатовић 2004, 267). Ђукановић је у јануару 1998. године, на Бадње вече, испред Цетињског манастира налагао Бадњак (Раковић 2019, 211). Али променом политике, видећи у деловању СПЦ препреку у процесу независности, почиње да се дистанцира од цркве која

му је дала подршку за останак на власти и почиње да фаворизује неканонску „ЦПЦ”.

Мило Ђукановић је 10. јануара 2000. писао српском патријарху Павлу: „Молим Вас да својим ауторитетом утичете да се свештенство СПЦ у Црној Гори уздржи од исхитрених поступака који нису увијек у складу са основним хришћанским вриједностима. Већ 17. јануара 2000. у полицијској станици на Цетињу пријављено је оснивање вјерске заједнице ЦПЦ” (Раковић 2015, 84). У јануару 2004. црногорски премијер Ђукановић честитао је Божић, свим вјерницима, свјештенству „ЦПЦ”, СПЦ и свим грађанима православне вјероисповјести у Црној Гори (94). Сада у Државној заједници Србија и Црна Гора, нешто више две године пре референдума о независности, Ђукановић прво у честитки помиње „ЦПЦ” па СПЦ, показујући коме даје предност и чекајући тренутак независности да би у независној држави покушао да прогласи аутокефалну цркву.

Поларизација у овом периоду су пратила питања, за српски или црногорски идентитет, независну Црну Гору или Црну Гору у заједничкој држави са Србијом, српски или црногорски језик, за Митрополију СПЦ или „ЦПЦ”.

Године 2001, 22. априла када је ДПС већ неко време промовисао политику независне Црне Горе, одржани су парламентарни избори.

Табела 13: Резултати

Политичка странка	Број мандата
Побједа је Црне Горе	36
Коалиција за Југославију	33
ЛС	6
ДУА	1
ДСЦГ	1

Извор: Павићевић и др. 2007, 26.

Након ових избора политичка сцена подељена је на два непомирљива блока, блока за независну Црну Гору и блока за заједничку државу са Србијом. Убрзо су одржани нови парламентарни избори 20. октобра 2002. године.

Табела 14: Резултати

Политичка странка	Број мандата
Демократска листа за европску Црну Гору	39
Заједно за промјене	30
ЛС	4
Демократска коалиција Албанци заједно	2

Извор: Павићевић и др. 2007, 27.

Након ових парламентарних избора, блок за независну државу у парламенту је постао још снажнији од блока за заједничку државу, а председничке изборе је бојкотовала опозиција која је била за заједничку државу.

Табела 15: Резултати председничких избора 11.маја 2003. године

Кандидат	Број и проценат освојених гласова
Филип Вујановић – ДПС	139 620, 64,34%
Миодраг Живковић – ЛС	68 133,31,4%
Драган Хајдуковић. Независтан	9 242, 4,26%

Извор: Време 2003.

Са овим односом снага на црногорској политичкој сцени формирана је 2003. године Државна заједница Србија и Црна Гора орочена на три године до референдума о статусу Црне Горе 2006. У периоду до референдума црногорска власт је вршила интензивну медијску и сваку другу припрему за победу на референдуму.

Поларизација међу грађанима је достигла свој врхунац 21. маја 2006. на референдуму о статусу Црне Горе. Резултати референдума су: 55,5% изашлих грађана гласало је да Црна Гора постане независна, а 44,5% да Црна Гора остане у заједничкој држави са Србијом. Већина православаца гласала је за заједничку државу са 54,5%, према 45,5% (Раковић 2015, 98).

АУТОРИТАРИЗАМ У ЦРНОЈ ГОРИ ОД 2006. ДО 2020.

У сада независној држави 2006. почиње притисак власти на грађане који се изјашњавају као Срби јер је потребно консолидовати независну државу и црногорску нацију, која по попису из 2003. године није прелазила 50% становника Црне Горе. На првим изборима у независној Црној Гори 10. септембар 2006. био је следећи однос снага.

Табела 16: Резултати

Политичка странка	Број мандата
Коалиција за европску Црну Гору	41
Српска листа	12
СНП,НС,ДС	11
Покрет за промјене	11
Либерали и Бошњачка странка	3
ДУА, Демократски савез, ПДП	По 1 све 3 странке
Албанска алтернатива	1

Извор: Павићевић и др. 2007, 27.

Очекивано је да је ДПС са својом коалицијом победио на првим изборима у независној држави, јер је ДПС постао државотворна странка. Од тада власт почиње несметано од Србије да спроводи политику сузбијања српског идентитета у Црној Гори. Поларизација у независној држави, је на линији за и против српског идентитета. Против су ДПС и СДП, а за српски идентитет СНС, НС, СНП. Српске странке су постале „нелегитимне” јер су изгубиле на референдуму и сада су се окренуле очувању српског идентитета у Црној Гори, српског језика, српске културе, очувању Митрополије црногорско-приморске.

Роберт Дал пише: „У многим новим државама, у којима је осећање нације слабо, вође националистичких покрета, које су за време борбе за независност прокламовале као циљ и демократију, касније, као вође нове и крхке нације, виде организовану опозицију као претњу интегритету земље” (Дал 1997, 53). Што је више становништво на територији једне државе састављено од

мултинационалних друштава, то јест оних са различитим језиком, религијом, културом, то политика у таквој држави постаје сложенија јер је теже доћи до сагласности око основних начела демократије (Линц и Степан 1998, 47–48). Становништво наклоњено опозицији, и углавном српском идентитету је за власт у независној држави представљало проблем у консолидацији државе и нације, коју је могуће остварити и преко аутокефалне цркве, јер би Срби изгубили идентитетски ослонац у СПЦ, и били асимиловани у националне Црногорце. Режим, након независности, почиње интензивно да протежира „ЦПЦ”.

Године 2007. режим излази са предлогом да се и ЦПЦ у Уставу помиње као званична верска заједница (Ђурковић 2013, 145). Потом је 18. априла 2007. године покушан упад Мираша Дедеића и његових присталица у цетињски манастир (Раковић 2019, 182). Претпостављамо је да је режим, овим упадом, желео да припрети Митрополији, да схвати реалност независне државе и да сама изрази жељу за аутокефалним статусом.

Табела 17: Резултати председничких избора у Црној Гори 6. априла 2008. године

Кандидат	Процент освојених гласова
Филип Вујановић-ДПС	53,3%
Андрија Мандић-НСД	20%
Небојша Медојевић-ПЗП	14,5%

Извор: Deutsche Welle 2008.

У околностима тек створене независне државе победа кандидата ДПС-а се није доводила у питање.

Табела 18: Резултати парламентарних избора 29. марта 2009. године

Политичка странка	Број мандата
Европска Црна Гора	48
СНП	16
НСД	8
ПЗП	5
УДШ-ДУА, ФОРЦА, Алб. листа, Алб. коал.	Све 4 листе по 1

Извор: Bogdanović 2016.

Ово је период консолидације опозиције наклоњене српском идентитету која је морала пронаћи смисао борбе са режимом у околностима независне државе против које је била. И даље је поларизација на политичкој сцени на линији за и против српског идентитета у Црној Гори. На попису од 2011. године, власт је желела да постигне 50% оних који се изјашњавају као национални Црногорци, што би значило да постоји већинска нација у независној држави. Међутим, број оних који се изјашњавају као Црногорци није прешао 50%. Зато је ДПС хтео да повуче радикалан потез.

Године 2011. на шестом конгресу, ДПС је усвојио нови страначки програм, у коме је стајало и ово: „Пошто су православни вјерници у Црној Гори подијељени, превазилажењу ове подијељености најбоље погодује јединствена и организациона самосталност православне вјерске заједнице, уз пуно поштовање и афирмацију црногорског државног, националног и културног идентитета и међунационалног склада” (Раковић 2015, 105). Међунационални склад би био постигнут, ако би Срби постали национални Црногорци, а аутокефална црква би значајно помогла у том процесу.

Ђукановић каже да уз неспоран државни и национални идентитет, треба радити на снажењу културног идентитета да не бисмо зебли над независношћу. Овим је Ђукановић недвосмислено ставио до знања црногорска независност није заокружена и није потпуна док год у Црној Гори постоји Српска православна црква (Суботић 2020, 12–13).

Табела 18: Резултати парламентарних избора 14. октобра 2012. године

Политичка странка	Број мандата
Европска Црна Гора	39
ДФ	20
СНП	9
Позитивна Црна Гора	7
Бошњачка странка	3
Албанска коалиција	1
Форца	1

Извор: Bogdanović 2016.

На ове изборе је изашла и новоформирана коалиција Демократски фронт (ДФ) –Нова српска демократија и Покрет за промјене, странка српске провинијенције и странка црногорске провинијенције, коалиција која ће у наредним годинама представљати најјачег противника режиму.

Табела 19: Резултати председничких избора 8. априла 2013. године

Кандидат	Процент освојених гласова
Филип Вујановић-ДПС	51,3%
Миодраг Лекић-Независан	48,7%

Извор: Deutsche Welle 2013.

На овим изборима се видела снага ДФ-а, јер је Лекић, кандидат кога је подржала ова коалиција, озбиљно угрозио кандидата ДПС-а Вујановића. Године у независној држави су пролазиле, парламентарни и председнички избори су се низали, али је власт ДПС-а опстајала.

Табела 20: Резултати парламентарних избора 12. октобра 2016. године

Политичка странка	Број мандата
ДПС	36
ДФ	18
Кључ	9
Демократе	8
СДП	4
Социјалдемократе и Бошњачка странка	Свака по 2
ХГИ	1

Извор: Heinrich-böll-stiftung 2016.

У току избора које је на крају добио, ДПС објављује да је у току покушај државног удара који покушавају да изведу поједини српски и руски држављани. Након избора почиње све отворенији прогон опозиције. Српски политички лидери у Црној Гори, Андрија Мандић и Милан Кнежевић су у „монтапајтоновском” процесу оптужени да су, заједно с припадницима руских служби и већом

групом српских држављана, имали намеру да на дан парламентарних избора у Црној Гори изврше „државни удар”, и спрече улазак Црне Горе у НАТО (октобар 2016) (Раковић 2019, 275). Црна Гора је 2017. године примљена у НАТО савез. Власт је аплицирала за пријем у пуноправно чланство против воље становништва, што се видело у анкетама.

Табела 21: Резултати председничких избора у Црној Гори 15. априла 2018. године

Кандидат	Процент освојених гласоца
Мило Ђукановић	53,8%
Младен Бојанић	33,5%

Извор: Radio Slobodna Европа 2018.

Ове изборе је обележио повратак Ђукановића на место председника Црне Горе, као највећег гаранта независне Црне Горе, али и иницијатора даљег притиска на српски народ, нарочито на Митрополију црногорско-приморску. Године 2018. ДПС у Скупштини доноси закон којим се поништавају одлуке Велике подгоричке скупштине српског народа из 1918. године о присаједињењу Црне Горе Србији.

Власт ДПС-а је предложила Закон о слободи вјероисповјести у коме у члану 52 стоји, да вјерски објекти и земљиште за које се утврди да су изграђени, односно прибављени из јавних прихода државе или су били у државној својини до 1. децембра 1918. као културна баштина Црне Горе, државна су својина (Раковић 2019, 192–195). У децембру 2019. године закон је усвојен у Скупштини Црне Горе, уз противљење српских и појединих других опозиционих посланика, након кога су почели масовни протести не само Срба, већ и појединих грађана исламске вероисповести, али и неких чланова ДПС-а који СПЦ доживљавају као своју цркву. Протести су одржавани четвртком и недељом, све до појаве вируса Ковид 19.

И мањине су 1997/98 и промене политике у погледу заједничке државе давале подршку ДПС-у. Бошњачке и албанске странке, као и странка хрватске мањине – Хрватска грађанска иницијатива, знале су да је опозиција у већини српска. Српске странке су се од деведесетих противиле независној држави, док су мањине желеле независну Црну Гору, сматрајући да ће се тако поправити и њихов положај, имајући у виду историју лоших односа ове три мањине

(Бошњаци, Албанци, Хрвати) са српским народом у региону.

Да би остварио победу и спроводио свој програм ДПС није смео ништа препустити случају, сваки глас је у тој борби био битан. Један од начина је и запошљавање својих присталица. На једном снимку Зоран Јелић, директор Завода за запошљавање, каже: „Једна запослена особа доноси четири гласа. Ако запослимо нашег човека, смањујемо број њихових и повећавамо број наших. Кад нашем човеку помогнемо да се запосли, то су четири гласа за ДПС” (Бибер 2020, 68). Према подацима Министарства за људска и мањинска права о националној структури у државним институцијама из 2016. године само 7,3% Срба је запослено у државној управи, док је проценат Црногораца 82,11% (Radio televizija Crne Gore 2016). Ауторитарни режими зависе од једне личности, која је неспорни лидер у владајућој странци и држави. Ђукановић се више пута повлачио са званичних функција, окрећући се бизнису, и остајући „само” председник странке. Али је било јасно да он води политику, и када су премијери били Жељко Штурановић, Игор Лукшић, Душко Марковић, или на месту председника Црне Горе – Филип Вујановић.

Кроз цео период од независности 2006. власт је говорила о мешању државе Србије у унутрашње ствари Црне Горе. Свака брига Србије за Србе у Црној Гори се тако третираше. Власт је сматрала да су Срби у Црној Гори у заблуди да су Срби. Посрбице, био је погрдан назив од стране политичких странака националних Црногораца. Затим су говорили да је црква Србије вековна Митрополија црногорско-приморска, или експозитура Србије, или да Русија врши утицај преко цркве, причали су о великосрпској политици, великосрпском национализму... Двојно држављанство са Србијом је спречавано. Чак је и Предраг Поповић, једно време председник Народне странке, изгубио црногорско држављанство, јер је признао да има држављанство Србије.

Душко Кнежевић, бизнисмен и власник Атлас групе, је 2019. дошао у сукоб са режимом и почео да износи компромитујуће податке – да је ДПС помагао милионским сумама. Режим је забранио улазак у Црну Гору, под изговором да представљају опасност по националну безбедност: академику Матији Бећковићу, историчарима Александру Раковићу и Чедомиру Антићу, правнику Дејану Мирковићу, музичару Влади Георгијеву и групи Београдску синдикат чији чланови су поводом литија написали песму „Свиће зора”, коју су хтели да промовишу у Црној Гори.

Режим је константно одржавао ванредно стање ставом да Црној Гори прети Србија која ју је већ једном 1918. године

окупирао. Сваки избори су били судбоносни јер се одлучивало о опстанку Црне Горе.

Покренута је кампања „Никада више 1918” којом се обједињавање јужнословенских простора у велику југословенску државу тумачи као окупација Србије према Црној Гори. Спроведена је егзекуција чак и над сто година старим одлукама Велике скупштине српског народа у Црној Гори из 1918. године којим се Црна Гора обједињава са Србијом и другим јужнословенским подручјима у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца (Станковић 2020, 62).

Опозиција је на изборе 30. августа 2020. године изашла у три колоне. Коалиција „За будућност Црне Горе” коју је је предводио Здравко Кривокапић до тада широј јавности мало познати професор на Машинском факултету у Подгорици, и на Богословији Св. Петра Цетињског на Цетињу, оснивач невладине организације „Не дамо Црну Гору”, која је окупљала интелектуалце који су се противили Закону о слободи вероисповести и који је имао за циљ да одузме имовину Митрополији црногорско-приморској, Коалиција „Мир је наша нација” Алексе Бечића, и покрет „Уједињена реформска акција” (УРА) Дритана Абазовића.

Табела 22: Резултати

Политичка странка	Број мандата
ДПС	30
За будућност Црне Горе	27
Мир је наша нација	10
УРА	4
Социјалдемократе и Бошњачка странка	Свака по 3
СДП	2
Албанска коалиција „Једногласно” и Албанска листа	Свака по 1

Извор: Skupština Crne Gore 2020.

ДПС је након ових избора на парламентарном нивоу изгубио власт. Након пораза, ДПС је организовао окупљања својих присталица, позивао ЕУ да се не меша, желео дијалог са

победницима, да и поред пораза подели власт. Али када је објављено да је америчка амбасада послала мејл свим западним амбасадама да је ДПС изгубио, било је јасно да је после 30 година дошло до промене власти у Црној Гори, на парламентарном нивоу.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Антонић, Слободан. 2002. *Заробљена земља*. Београд: Откровење.
- Булатовић, Момир. 2004. *Правила ћутања*. Београд: Народна књига-Алфа.
- Бибер, Флоријан. 2020. *Успон ауторитаризма на Западном Балкану*. Београд: Библиотека XX век.
- Гоати, Владимир. 2001. *Избори у СРЈ од 1990 до 1998 – Воља грађана или изборна манипулација*. Београд: ЦЕСИД.
- Дал, Роберт. 1997. *Полиархија*. Београд : Филип Вишњић.
- Ђурковић, Миша. 2013. *Тамни коридори моћи*. Београд: Укронија.
- Јевтић, Мирољуб. 2009. *Политикологија религије*. Београд: Центар за проучавање религије и верску толеранцију.
- Лекић, Миодраг. 2007. *Мој рат против рата*. Београд: Службени гласник.
- Линц, Хуан и Степан Алфред. 1998. *Демократска транзиција и консолидација*. Београд: Филип Вишњић.
- Никчевић, Желидраг. 2007. *Права Срба у Црној Гори*. Београд: ИГАМ.
- Павићевић, Веселин. Срђан Дармановић, Оливера Комар и Златко Вујовић. 2007. *Избори и изборно законодавство у Црној Гори*. Подгорица: Центар за мониторинг ЦЕМИ.
- Раковић, Александар. 2015. *Срби и религијски интервенционизам 1991 – 2015*, Београд: Хришћански културни центар др Радован Биговић.
- Раковић, Александар. 2019. *Црногорски сепаратизам*. Београд: Катена мунди.
- Станковић, Владан. 2020. „Идентитет националних Црногораца и српство.” *Политичка ревија*, 62 (1): 49–70. <https://doi.org/10.22182/pr.6312020.2>.
- Стојиљковић, Зоран. 2006. *Партијски систем Србије*. Београд: Службени гласник.
- Суботић, Момчило. 2020. „Идентитетска питања Црне Горе.” *Политичка ревија*, 12-13 (1): 11–48. <https://doi.org/10.22182/pr.6312020.1>.

- Bogdanović, Milica. 2016. „Rezultati ranijih izbora.” *Centar za demokratsku tranziciju*, 20. јун 2022. <https://www.cdtmn.org/2016/09/23/rezultati-izbora-2006-2009-i-2012>
- Deutsche Welle*. 2008. „Prvi izbori za predsednika Crne Gore nakon sticanja nezavisnosti.” 15. јун 2022. <https://www.dw.com/sr/prvi-izbori-za-predsednika-crne-gore-od-sticanja-nezavisnosti/a-3247581>.
- Deutsche Welle*. 2013. „Aktuelni predsednik Crne Gore Filip Vujanović osvojio najviše glasova.” 23. јул 2022. <https://www.dw.com/sr/aktuelni-predsednik-cg-filip-vujanovi%C4%87-osvojio-najvi%C5%A1e-glasova/a-3248429>.
- Heinrich-böll-stiftung*. 2016. „Još jedni istorijski izbori u Crnoj Gori, ali nema promjena.” 28. јун 2022. <https://rs.boell.org/sr/2016/11/02/jo%C5%A1-jedni-istorijski-izbori-u-crnoj-gori-promjena-nema/>.
- Monstat*. 2022. „Rezultati popisa.” 18. јун 2022. <https://www.monstat.org>.
- Radio Slobodna Evropa. 2018. „Đukanović ponovo na čelu Crne Gore: završni korak ka evropskom putu.” 5. јун 2020. <https://www.slobodnaevropa.org/a/29167878.html>.
- Radio televizija Crne Gore*. 2016. „U državnoj upravi 7,3% Srba i 1,3% Albanaca.” 26. јул 2022. <https://rtcg.me/vijesti/drustvo/118052/u-drzavnoj-upravi-73-srba-i-13-albanaca.html>.
- Skupština Crne Gore*. 2020. „Raspodela mandata.” 10. јун 2022. <https://www.skupstina.me/me/poslanice-i-poslanici/raspodjela-mandata>.
- Vreme*. 2003. „Predsednik posle treće pobjede.” 14. јул 2022. <https://www.vreme.com/vreme/predsednik-posle-trece-pobede/>.

Vladica Todorović

Faculty of Political Sciences, Belgrade

AUTHORITARIANISM IN MONTENEGRO FROM 1990 TO 2020

Resume

The authoritarian attitude towards Serbian population was tolerated by the European Union and the United States of America. They saw the Serbs as the main culprits for the wars in the 1990s and destabilizing factor in the region. The EU supported Montenegro's government and its the Euro-Atlantic integration. The opposition parties would slow the process and establish close ties with Russia. Proponents of such a policy were pro Serbian opposition parties, like the Serbian People's Party, which changed its name to the New Serbian Democracy, or once influential People's Party, which ceased operations in 2009. Opposition parties like the Movement for Change, the party of pro Montenegrin orientation, which will form the "Democratic Front" coalition with the New Serbian Democracy, attempted to establish international contacts. Their representatives warned on the state of democracy in Montenegro, with little success. The government recognized the independence of Kosovo. It supports and votes for the admission of Kosovo to all international institutions, such as Interpol, UNESCO. When cooperation with the Hague tribunal was ongoing, the government fully cooperated, in order to distance itself from Serbia and the events of the war, placing all the blame on Serbia. Montenegro was admitted to NATO in 2017, without referendum and against the will of citizens, as public opinion polls show. The government had a vision, as the then Prime Minister Duško Marković said, the EU supported the government that worked in the interests of the West, and didn't want deal with the uncertainty of government change. We distinguish several periods of DPS rule. The first from 1990 to 1996, the strong DPS, stable government, full cooperation with the SPS regime in Serbia, a similar authoritarian form of government, unchallenged by any other party or coalition. The break up into two parties in 1997, and the grouping of other parties around DPS and SNP, then came the period when DPS power was shaken, but Đukanović won the

presidential elections and formed the coalition with NS and SDP. The government survived. The period following the change in DPS policy on joint state with Serbia, 1997-1998 when NS left the coalition and joined the coalition around SNP. It led to power shifts after the 2001 elections. However, DPS remained in power. The strengthening of Montenegrin identity politics was followed by powerful media propaganda, with the announcement of a referendum on independence. In the 2002 elections, DPS wins again, now by a larger margin than previous year. The policy remains the same. The goal is winning the referendum. In 2003, the State Union of Serbia and Montenegro was formed. It was only an interim solution until the referendum. The authoritarian policy continued in the State Union. The year of referendum was decided. A new challenge for the DPS government was the referendum in 2006. In atmosphere of general polarization among citizens; the option of independent state of Montenegro won the majority. Subsequently the DPS and allied parties government was building an independent state and the Montenegrin nation. The authoritarianism and discrimination against citizens of Serbian nationality were growing. They were seen as an obstacle to the government's program, and strengthening the state and the Montenegrin nation. Long-term attempts to change the identity of Serbs into national Montenegrins, through a new interpretation of history, changing the name of the Serbian language first to the mother tongue, then to Montenegrin language, increased pressure on the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral to declare the autocephaly of the church, and finally the announcement of seizure of property of the Serbian Orthodox Church. All this is led to the mobilization of the population through mass rallies, which decisively contributed to change of government in Montenegro in 2020 elections, for the first time in 30 years. Serbs in Montenegro welcomed the fall of the DPS regime. However, the new government of a small country which is also a member of the NATO, was put under enormous pressure by the Western powers not to openly lead pro Serbian politics. For this reason, the general population census is constantly being postponed. A sharp increase from 2011 census of population who declare themselves as Serbs is expected since the DPS is not in power. In local elections held in some towns, the DPS began to lose grasps on power, although it did receive a significant number of votes. This shows that the option of a Montenegrin and Serbian

separate identity is still strong. The 2020 opposition victory, to which the Serbs had a decisive contribution, does not exclude the possible future victory of the DPS or a similar option. That would reopen the issue of the autocephalous church, the assimilation of Serbs, the further building of the Montenegrin nation. It is their ideology, which they cannot forsake. Therefore the goal of the Serbs in Montenegro must be the reunification of Montenegro with Serbia, since only in that state can they expect long-term protection of their Serbian language, culture, the Metropolis of Montenegro and the Littoral, in other words, their national Serbian identity.

Keywords: democracy, Montenegro, nation, authoritarianism, church, identity

---

* Овај рад је примљен 28. јула 2022. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. августа 2022. године.